

Samenvatting

Deze dissertatie introduceert en articuleert innovaties in het onderzoek en de methodologie van de tentoonstellingsmaker. De termen en hun toepassingen werden in de praktijk gebracht in een contemporaine kunsttentoonstelling in het *Haus der Kunst* in Munich van 7 november 2003 tot 15 februari 2004. De auteur van deze dissertatie creëerde deze tentoonstelling, *Partners*, als de inaugurele show voor de nieuwe directeur, Chris Dercon, en de hoofd conservator, Thomas Weski, van het museum.

De afgelopen drie decennia heeft de auteur-tentoonstellingsmaker zich gericht op de verkenning van moderne en contemporaine cultuur in relatie tot *world memory* door middel van de ruim 100 contemporaine kunsttentoonstellingen die zij in deze periode heeft samengesteld. Haar *practice-based* projecten zijn gestoeld op haar werk in de hedendaagse kunstwetenschap.

Partners biedt een specifieke diagnose van de 20e-eeuwse geschiedenis en cultuur. De tentoonstellingsmaker heeft individuele kunstwerken verzameld en deze geplaatst in een visueel arrangement—de tentoonstelling. Door middel van haar specifieke benadering ontstaan momenten van betekenisgeving en inzichten.

De titel, *Partners*, duidt op de onderlinge afhankelijkheid van mensen die tot uiting komt in hun neiging tot groepsvorming onder de ogenschijnlijk veilige bescherming van mythen, moraal, conformiteiten, filosofieën en ideeën. De titel suggereert ook dat groeps consensus bepalend is voor *world memory*.

Uit kunsthistorisch oogpunt articuleert de titel een drievoudig partnerschap—een coördinatie tussen de tentoonstellingsmaker, de ruimte en de objecten die zij heeft geselecteerd om die ruimte te interpreteren.

Deze praktijk van de tentoonstellingsmaker richt zich op kunstwerken met een zekere urgentie voor het moment van de tentoonstelling. Tegelijkertijd tracht deze dat moment te ontstijgen door gebeurtenissen uit de politieke en culturele geschiedenis te integreren als essentiële elementen van de expositie.

Net als de werkwijze van de kunstenaars, presenteert deze tentoonstellingsmaker exposities die de tegenhangers van de kunstenaars' intuïties over het leven oproepen. Deze tentoonstellingen zijn geen expressies, meningen of illustraties van de realiteit, maar leggen hun eigen waarheden bloot in de creatie van een parallelle wereld die ontstaat door het arrangement van kunstobjecten en artifacten.

Deze focus in acht nemende, heeft de conservator bijzondere aandacht besteed aan de historische en fysieke ruimte van het *Haus der Kunst*. Deze galerie, die oorspronkelijk *Haus des Deutschen Kunst* heette, speelde een belangrijke rol in Nazi propaganda en staat in de kunstgeschiedenis bekend om zijn plek in het Duitse culturele landschap van de jaren dertig. De uitdaging om het museum opnieuw actueel te maken in een nieuwe eeuw heeft de gastconservator beantwoord door een compositie te maken die de historie van het verleden behandelt met specifiek gekozen voorbeelden van kunstwerken en artifacten die het heden op de voorgrond doen treden.

Partners introduceert een innovatie in de methodologie van het creëren van tentoonstellingen omdat het een “tentoonstellingscompositie” [*“curatorial composition”*] betreft, een die zijn eigen uniciteit en gezichtspunt heeft, zoals dat ook het geval is voor een individueel werk in een artistiek medium. In een tentoonstellingscompositie zoals *Partners* staan de individuele werken in specifieke relaties tot elkaar, zowel wat betreft hun fysieke positie als hun cognitieve consonantie, dissonantie en resonantie. Het medium van de kunstwerken en de plaats waarin zij gepositioneerd zijn bieden de tentoonstellingsmaker kansen om betekenis, kennis en inzicht te onttrekken aan de kunstwerken voorbij de mogelijkheden die inherent zijn in de individuele kunstwerken zelf.

Deze compositie van de tentoonstellingsmaker was een direct gevolg van haar intellectuele en experimentele engagement met specifieke objecten, evenals met de geschiedenis die hun locatie heeft gevormd. Met andere woorden, de getoonde autonome elementen hebben tweevoudige rollen — als objecten die de cultureel-diagnostische inhoud van de tentoonstelling positioneren in haar historische ruimte en als provocatieve handelingen van contemporaine kunst die posities innemen in de geschiedenis en de kunstgeschiedenis. Alhoewel ieder werk of object op zich inhoud heeft, krijgt deze meer betekenis wanneer het in een specifieke ruimte met andere werken wordt geplaatst. Dit resulteert in een dialoog tussen de werken zelf en van deze met de arena waarbinnen ze geplaatst zijn. De stem van iedere artiest is niet alleen hoorbaar in ieder werk, maar wordt versterkt door de omliggende werken, alsmede door de architecturale context waardoor ze omgeven en waarin ze gesitueerd worden.

In plaats van een concept in een tentoonstelling te duiden door het samenbrengen van een verzameling voorbeelden uit een bepaalde groep artiesten, geeft *Partners* uiting aan een praktijk die specifieke werken bij elkaar brengt in een specifieke plaats. Deze werken worden vervolgens geassembleerd naast iconische objecten en artifacten uit andere disciplines en media, zoals de fotografie, fotojournalistiek en contemporaine kunstfotografie, alsook een uitvoering van een popliedje door een Elvis Presley imitator. De tentoonstellingsmaker nam ook *Partners (The Teddy Bear Project)*, een archief verkregen uit een bron die uniek is voor onze tijd (de internet veilingssite *eBay*), op als zowel een contemporair kunstwerk door haarzelf gemaakt als ook als een context waarbinnen contemporaine sculptuur gepresenteerd kan worden. Populaire objecten zoals antieke teddyberen en een zeldzaam tinnen speeltje maken ook onderdeel uit van de tentoonstelling. Het is van

fundamenteel belang voor de werkwijze van de tentoonstellingsmaker dat zij ieder medium kan onderzoeken om haar eigen werk te maken.

Twee invloedrijke en baanbrekende voorgangers, Harald Szeemann en Rudi Fuchs, worden besproken in de introductie van de dissertatie. Deze discussie richt zich niet alleen op hun bijdrage aan de praktijk van de moderne tentoonstellingsmaker, maar ook op de manier waarop hun werk heeft bijgedragen aan, maar ook verschilt van, dat van de auteur zelf. Szeemann verrichtte pionierswerk door groepstentoonstellingen te maken rond een thema, een methodologie die nu de norm is geworden. Zijn werkproces begon met het geven van een naam aan zijn show, en hij baseerde zich hierbij op zijn intuïtieve beoordeling van wat kunstenaars op dat moment maakten. Hij was ontvankelijk voor de kunst die hij zag en bedacht boeiende titels die kunstenaars mogelijkheden bood om werk in te dienen als interpretatie van zijn aanvankelijke concept. Hij maakte tentoonstellingen als een *Gesamtkunstwerk* (compleet kunstwerk), naar analogie van de late muziekdramas van Richard Wagner.

Zoals Szeemann, werkte ook Fuchs met de kunstenaars samen op poëtische en nauw betrokken wijze. Als virtuoos tentoonstellingsmaker maakte hij organische, coherente tentoonstellingen waarin vorm en inhoud waren gebaseerd op zijn diepgaand begrip van en reactie op wat de kunstenaars en hun werken uitdroegen. In hun tentoonstellingen creëerden beide tentoonstellingsmakers imaginerende juxtaposities van kunst en antieke artefacten. Deze waren boeiend en verhelderend en creëerden correspondenties tussen objecten uit zowel dezelfde als verschillende periodes uit de geschiedenis.

Beiden waren zeer receptief voor de visuele kunsten door hun empathische relaties met de kunstwerken en met de kunstenaars wier werk hen boeide. Geen van tweeën benaderde kunst als theoreticus. Ze waardeerden de praktijk van de artiesten in hun eigen *practice-based* werk als tentoonstellingsmakers.

De tentoonstellingsmaker van *Partners* erkent de invloed van Szeemann en Fuchs, maar presenteert zelf een meer relationeel perspectief dat de geschiedenis van de architectonische ruimte gebruikt als culturele context. Deze relationaliteit wordt ook ontleend aan de diagnostische mogelijkheden die ontstaan uit de interactie tussen werken uit verschillende disciplines. Szeemann en Fuchs hebben ook kunst en artefacten gezamenlijk tentoongesteld, op creatieve wijze en met juxtaposities, en hebben als zodanig boeiende exposities neergezet. Anders dan hen brengt de auteur van deze dissertatie de kunst en de gekozen objecten samen als essentiële en specifieke onderdelen van een narratief dat een gelijke nadruk legt op wat ieder object uitdrukt op zichzelf, in zijn context en in zijn locatie.

Partners creëerde een dialoog met het museum waarin het geëxposeerd was. Deze relatie tussen locatie en inhoud was ontworpen om inzichten te ontlokken in de positie van de kunst in de geschiedenis en in *world memory*. De auteur-tentoonstellingsmaker heeft lang gestreden om de werken los te koppelen van het domein van de kunstgeschiedenis en ze tot leven te laten komen in associatie met de populaire cultuur of geschied-

kundige iconen. *Partners* streeft er naar om een statement over de kunst van onze tijd te maken, maar neemt hiervoor niet een groep artiesten of een thema als uitgangspunt. In plaats daarvan onderzoekt het de 20e-eeuwse cultuur door een multi-disciplinaire verzameling werken en artefacten wier fysieke, intellectuele en emotionele interrelaties in een specifieke plaats, wanneer samen gecoördineerd, de mogelijkheid voor een transcendente ervaring in de kijker teweeg te brengen.

De aanpak van de auteur-tentoonstellingsmaker om een werk te lezen door het kader [*frame*] van verschillende contexten, verandert het vertoog tussen de kunstenaar en de conservator; het vergroot tegelijkertijd de intensiteit van de samenwerking tussen beide en tilt het naar een nieuw metaforisch niveau. In de praktijk van de tentoonstellingsmaker bestaat een alternatieve samenwerkingsvorm met de kunstenaar waardoor een nieuw soort conversatie over de interpretatie van de specifieke werken mogelijk wordt. Daarnaast resulteert het in een andere en veranderende relatie met de kijker die nieuwe inzichten biedt in het kunstwerk en in wat de geschiedenis ons kan vertellen over onszelf dat voorbij de letterlijkheid van informatie gaat. De kijker zou kunnen denken dat de tentoonstelling over het ene gaat, terwijl uit een aandachtige consideratie, vanuit het gezichtspunt van verwachtingen in contemporaine kunst, of de gezichtspunten van de andere disciplines, wellicht zou blijken dat het over het andere gaat. Betekenis wordt een kwestie van perspectief en de wijze waarop men naar dingen kijkt. Het beeld van het tinnen speelgoed, *Minnie Mouse Carrying Felix in Cages*, de afbeelding op de poster van de tentoonstelling, omsluit op metaforische wijze de poging vast te houden aan datgene wat vluchtig is. Felix, de partner van Minnie, is er zowel “daar” als “niet-daar.”

Als tentoonstelling biedt *Partners* een nieuw concept van de compositie en het werk van de tentoonstellingsmaker. *Partners'* ontwikkeling en expositie, zoals gepresenteerd in de geschreven component, *Notes on the Exhibition*, zijn kritieke elementen in het onderzoek dat ten grondslag ligt aan het conceptuele kader en programma van de auteur. De tekst is niet bedoeld om de betekenis van de tentoonstelling, of de gevoelens die het oproept, te vertalen in woorden. De dissertatie gaat over het arrangement van kunstobjecten en artefacten die ervaren kunnen worden in echte ruimte, in echte tijd.

Naast ander inleidend materiaal, is de tekst, *Notes on the Exhibition*, geschreven als een handleiding tot de termen en vormen van de tentoonstelling. Deze tekst biedt het theoretisch fundament en de praktische uitwerking van de dissertatie. Een verbale representatie van de componenten van de tentoonstelling en hun interrelaties wordt in deze tekst gevormd door het noemen, herhalen en, indien nodig, hernoemen van thema's.

De tentoonstelling, gespiegeld in de text, is verdeeld in drie narratief-allegorische passages die zijn ontworpen om de kijker de meest boeiende ervaring te bieden. De drie passages, die aan elkaar grenzen in een klassiek uitgelegd grondplan, bieden de kijker routes waardoor het mogelijk wordt om de objecten in de tentoonstelling en de tentoonstelling zelf te ervaren op manieren die zowel onmiddellijk als retrospectief zijn. De narratieve kracht van de tentoonstelling manifesteert zich als de kijker voor de eerste keer door de passages

beweegt en, wanneer zij hierdoor weer terugkeert, herziet en heronderzoekt wat er eerder gezien is. Op deze manier worden de werken opnieuw gecontextualiseerd en geïnterpreteerd als gevolg van zowel de beweging van de kijker door de passages als de reflectie op datgene wat al eerder ervaren is.

De tentoonstelling biedt de kijker niet alleen een nieuwe ervaring maar ook een meer diepgaande beschouwing, mits iemand bereid is om na te denken over het verleden, door datgene wat zojuist bekeken is in heroverweging te nemen. Zowel wat betreft de termen van de specifieke verzamelde kunstwerken en hun overwogen en gecontextualiseerde layout, was *Partners* ontworpen en geconstrueerd om, door middel van contemporaine kunst en cultuur, kijkers de mogelijkheid te geven een belichaamde ervaring te hebben die de menselijke natuur in verband brengt met wereldgeschiedenis en *world memory*. Deze praktijk van de tentoonstellingsmaker is een directe en fysieke manifestatie van de auteur-tentoonstellingmakers eigen verkenning van dit verband. Hoewel alle kijkers partners zijn in de verkenning, stimuleert de tentoonstelling een individueel engagement van ieder op zich.